

Руслан ПИРИГ

ГАЛИЧАНИ У РЕЦЕПЦІЇ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО: РЕКОНСТРУКЦІЯ ЗА СПОГАДАМИ ГЕТЬМАНА

Проаналізовано рецепцію П.Скоропадським політичних репрезентантів однієї з гілок українства – галичан, їх місця і ролі в національному русі, детермінованість цього сприйняття роздвоєною ментальністю гетьмана.

Ключові слова: *Українська держава, Павло Скоропадський, Галичина, галицька інтелігенція.*

Історія останнього українського гетьманату репрезентована досить розлогим комплексом джерел – архівних, археографічних, мемуарних, пресових, епістолярних. Особливе місце серед них займають спогади глави Української Держави 1918 р. гетьмана Павла Скоропадського.

Від творів мемуаристів тієї доби вони вирізняються низкою особливостей. По-перше, їх автор центральна і найбільш поінформована постать тогочасного складного і динамічного перебігу подій. По-друге, спогади написані відразу після падіння гетьманату, упродовж перших місяців 1919 р. По-третє, вони густо насичені авторськими роздумами про ступінь “українськості” різних політичних сил. По-четверте, спогади рельєфно відображають світоглядні, ментальні засади людини, яка волею обставин і долі була поставлена на чолі державотворчого проекту.

Поза сумнівом, як і будь-які інші, спогади П. Скоропадського не позбавлені суб’єктивізму. Хоч він у перших рядках записів і запевняє, що “не дуже рахувався з тим, як будуть судити мене мої сучасники”, все ж створювалися спогади зовсім не для задоволення літературних нахилів. Гетьман цілком усвідомлював як свою роль у спробі побудови української державності, так й власну відповідальність за її фіаско. Очевидно, він відчував іманентну потребу пояснити сучасникам і особливо нащадкам усю складність справи, за яку взявся, об’єктивні і суб’єктивні, внутрішні і зовнішні чинники нереалізованості задуму новітнього гетьманату.

Для розробки даної теми спогади П. Скоропадського важливі не лише як джерело фактологічної інформації, але й як можливість з’ясування світоглядних підвалин його ментальності, які виступали визначальним чинником у формуванні його бачення моделі української держави, оцінки тогочасних політичних сил.

Дана доповідь ставить за мету висвітлити:

- рецепція П. Скоропадським політичних репрезентантів однієї з гілок українства – галичан, їх місця і ролі в національному русі;
- детермінованість цього сприйняття роздвоєною ментальністю гетьмана.

Невід'ємним атрибутом цього дослідження має бути визначення змістовної сутності багатьох термінів, якими послуговується П. Скоропадський при оцінці українського національного руху, конотації їхнього значення.

Комплексний аналіз термінології, яку застосовував П. Скоропадський при визначенні ідейно-політичної сутності різних течій українського національного руху та характеристики провідних діячів, подає досить широкий діапазон дефініцій. Найбільш уживане “українцы” призначаються для кваліфікації антиросійськи налаштованої частини українського політикуму. У такому ж сенсі він розуміє й словосполучення “украинские круги”, “ширые украинцы”. Зустрічається й термін “узкое украинство”, визначене як продукт експорту з Галичини. Діячів типу М. Міхновського П. Скоропадський відносив до “крайне шовинистического украинского направления”, підкреслюючи, що навіть “украинцы” попереджували його про небажаність запрошення того на державну службу.

Терміни “галичане”, “галицийское украинское направление”, “галицкая ориентация”, “галицкая закваска” та інші вживаються автором спогадів не у сенсі територіальному, етнічному, а насамперед для характеристики шовіністичного, антиросійського ідейного напрямку. Тому у сенсі політичному до кола галичан він відносив не тільки західноукраїнських політиків, але й В. Винниченка, С. Петлюру, Д. Дорошенка та інших.

Отже, на думку П. Скоропадського, “украинцы” “галичане”, “украинцы галицкой закваски” були уособленням політичних сил самостійницького спрямування з незмінного антиросійською налаштованістю.

Яке ж українство П. Скоропадський вважав “чистим”, “здоровим”? Відповідь на це запитання знаходимо у його міркуваннях щодо походження та сутності власного українського патріотизму, який був успадкований від батька і діда та формувався під впливом відомих українських діячів П. Дорошенка, В. Горленка, Я. Новицького. Він наголошує, що не дивлячись на відірваність від батьківщини, постійно займався історією Малоросії, палко любив Україну, благодатну землю з славним історичним минулим.

Далі він вказує на докорінні відмінності між ним і “українськими кругами” в тому, що останні, люблячи Україну, ненавидять Росію, а у нього цієї ненависті немає. Він любить російську мову, а “украинцы” її не можуть терпіти. Він любить середню Росію, Московщину – вони ж вважають її гидкою. Він вірить у велике майбутнє Росії – “украинцы” у нього не вірять і т.д. П. Скоропадський робить досить категоричний висновок: “немає жодного пункту, в якому б я з ними в цих питаннях сходився”.

А з ким же сходився гетьман? До кола “чистих українців” П. Скоропадський відносив голову уряду Ф. Лизогуба. На його думку, прем'єр “був українець, любив Україну і цілком віддавався створенню України, звичайно, без усякої ненависті до Росії. Коли гетьман закидав Ф. Лизогубу, що треба зважати на український рух, той відповідав: “Да я сам українець, почище их, к чему мне с ними говорить? Мой предок полковник Лизогуб, а это что за господа?!”.

Такої ж думки притримувався гетьман і про міністра освіти М. Василенка, вважав що той був добре обізнаний з українським питанням, але, як людина чес-

на, не міг заперечувати значення російської культури і ставився до українства свідомо, без шовінізму і без будь-якої нетерпимості.

У спогадах містяться цікаві міркування щодо “українськості” міністра юстиції М. Чубинського: “Чистий українець, його батько написав гімн... “Ще не вмерла Україна”. Однак це не завадило тому, що Чубинського – сина “українця” не визнавали. П. Скоропадський наголошує, що за їхніми поняттями, необхідно було в міністерство набрати лише людей “крайнього українського-галицького гатунку, ярих шовіністів”. Слід зазначити, що спогади писалися раніше, ніж М. Чубинський став денікінським обер-прокурором.

Серед членів уряду єдиним, кого П. Скоропадський повністю зараховував до “шовіністично налаштованих українців”, був міністр закордонних справ, відомий український діяч Д. Дорошенко. На думку гетьмана, той “вів тільки галицьку політику. Він був там раніше. У нього було багато друзів у Львові, і він постійно возився з цими українськими справами”. Врешті П. Скоропадський усвідомив, що занадто згустив фарби в ідеологічному портреті Д. Дорошенка і вніс певну корекцію: “Он был украинцем, но несколько смягченного типа в смысле шовинизма”.

П. Скоропадський визнавав, що помилився й у Д. Донцові, якого призначив керівником Українського телеграфного агенства, оскільки “фізіономія його при роботі в уряді з’ясувалася зовсім не такою, як я очікував, а головне, що мені у ньому не подобалося, це його крайня галицька орієнтація”.

Такі характеристики були обумовлені глибокою переконаністю гетьмана, що серед галичан багато вузьких фанатиків, особливо у сенсі сповідування ідеї ненависті до Росії. Саме таких людей й засилала в Україну австрійська влада. Він вважав, що українсько-російські антагонізми, ненависть до росіян розжеврюються уніатськими священиками.

Водночас П. Скоропадський писав, що уніатство велика сила. Він залишив досить докладні міркування щодо постаті митрополита А. Шептицького, вважаючи його людиною надзвичайно розумною і спритною, яка користується будь-яким зручним випадком для добування собі прозелітів (навернених в уніатство – *Р.П.*). Далі П. Скоропадський пише що читав звернення Шептицького, які здатні “захопити українця і душею, і тілом, граючи на національному почутті і любові до України”. Гетьман був змушений визнати, що уніатство все більше імponує нашій українській молоді. Він зауважує, що коли б наше вище духовенство брало приклад у цьому відношенні з Шептицького, то “ми б усі палали любов’ю до нашої віри”.

Аналізуючи становище в Україні після приходу німецьких військ, майбутній гетьман прийшов до висновку, що владні політичні сили українських есерів і есдеків інтелектуально були безсилі вивести країну на творчий шлях. Головною ж перешкодою був “той шовіністичний галичанський український напрямок, який нашій народній масі зовсім не так подобався, як про це думали сучасні вожді українства”. Безперечно, відносити М. Грушевського чи В. Голубовича до “шовіністів галичанського типу” з боку П. Скоропадського було явним перебільшенням.

У березні 1918 р. розмірковуючи про політичну постать, яка б змогла очолити “сильну і приязну до народу владу”, П. Скоропадський прийшов до висновку, що серед українських діячів такої людини немає. Всі вони, на думку гетьма-

на, мрійники або крайні шовіністи галичанської орієнтації, а відтак за ними ніхто з великоросів не піде. Серед останніх такої фігури те ж не було, та й українці цього б не допустили.

П. Скоропадський приходиться до висновку, “що дійсно найбільш підходящий – я”. Обґрунтовує він це тим, що відомий як в українських, так й великоросійських колах, і йому легше буде примирити ці два полюси. Правобережні політики-католики нічого до нього не повинні мати. Знанням він був і в армії.

Гетьман зізнається, що в той час подумав про Петлюру, але відкинув таку думку. Мотивує це він тим, що “Петлюра честолюбний, ідеаліст без будь-якого розмаху, а головне – за ним пішли б тільки крайні ліві кола України і галичани, потім він не стільки державний діяч, стільки партійний, а це для творення держави не годиться”. Ще раз повернувшись до постаті Петлюри, він резюмує “головне – його галичанська закваска, вона нам не підходить”. І тут же додає, що проти галичан нічого не має і поважає їх за сильну любов до батьківщини.

П. Скоропадський також вважав й В. Винниченка політиком з “галицькою орієнтацією, абсолютно нам російським українцям (підкресл. – *Р.П.*) не властивою, з уніатством, з крайньою соціалістичною програмою...”. Зауважимо, що визначення “російські українці” у тексті спогадів зустрічаються лише один раз і, очевидно, вживається у сенсі “наддніпрянські” чи “підросійські”.

Вже ретроспективно П. Скоропадський намагається окреслити підвалини національної політики. Як і в інших сферах державного будівництва вона позначена намаганнями провести якусь серединну лінію, а відтак нерідко виглядає досить суперечливою. Зокрема, він вважав, що врятувати Україну можна, “висунувши сильно український націоналізм”. Однак поняття це він знову пов’язує з ставленням до Росії. Цитую: “але не на шкоду російським культурним починанням і не виховуючи ненависті до Росії, а даючи вільно розвиватися здоровим починанням українства”. П. Скоропадський наголошує, що тяжіння до Галичини і галицького світогляду він не хотів, вважаючи, що це “привело б нас до духовного і фізичного зубожіння”.

П. Скоропадський порівнював наддніпрянську інтелігенцію з галицькою, вважаючи, що розвиток революції склався щасливо для наддніпрянського українського руху, закрутив голови його лідерам і вони “закусили вудила”. Галичани інтелігентніші, але, на жаль, їхня культура надто різниться з нашою. З точки зору соціальної галичани поміркованіші, вони навіть не соціалісти, а просто дуже демократично налаштовані люди. У цьому відношенні вони були б дуже нам корисні і стримали б запал нашої інтелігенції, вихованої в російських школах з усіма їх негативними рисами. Але через ненависть до Великої Росії мені доводилося багато з ними боротися.

П. Скоропадський погоджувався, що спілкування з Галичиною мало велике значення для посилення української ідеї серед певних кіл. Але це спілкування було природним, а не шляхом підкупу та агітації. Він визнавав роль Львова в цих процесах, оскільки відношення до всього українського тут було вільним. Великороси не визнають української мови, стверджуючи, що “це галицька говірка, яка нам не потрібна, вона потворна, це набір німецьких, французьких і польських слів, пристосованих до української мови”.

Гетьман погоджується, що деякі галичани говорять і пишуть своєю мовою, що їх багато в окремих міністерствах і вони “дратують публіку своєю говіркою”. В той час як існує літературна українська мова, хоч і недостатньо розвинута в деяких спеціальних галузях, зокрема в судочинстві.

П. Скоропадський не один раз розмірковує про галицьку культуру, наголошуючи на її меншовартості. Він переконаний, що вузьке українство виключний продукт, завезений з Галичини, культуру якої цілком пересаджувати нам немає ніякого сенсу, ніяких даних на успіх немає і є просто злочином, так як там, власне, й культури немає”. З одного боку, гетьман ніби то не погоджується з оцінкою великоросами української мови, а з іншого, стверджує, що галичани живуть об’їдками з німецького і польського столу. І вже одна їхня мова це ясно відображає, де на п’ять слів чотири польського і німецького походження. Далі він ще раз засвідчує власну повагу до галичан за їх глибоку відданість батьківщині і дійсний демократизм. Врешті він визнає, що у галичан все ж є освічений клас, а це дає впевненість у тому, що вони зуміють зберегти свою народність. Як бачимо, у цих міркуваннях гетьман нерідко суперечить сам собі.

П. Скоропадський переконаний, що великороси і наші українці (підкреслено – Р.П.) створили спільними зусиллями російську науку, російську літературу, музику й живопис, і відмовилися від цього свого високого і гарного для того, щоб взяти те убозтво, яке нам українцям, так наївно люб’язно пропонують галичани, просто смішно і немислимо. Для посилення власної аргументації він залучає авторитет Т.Шевченка, наголошуючи, що той від російської культури ніколи б не відмовився і не бажав, щоб українці від неї відмовлялися.

Якими ж факторами було обумовлене таке ставлення П. Скоропадського до політичних репрезентантів західної гілки українства? Насамперед дихотомією його свідомості, яка й детермінувала таку еволюцію політичних поглядів. Пріоритет в обґрунтуванні “роздвоєної лояльності” П. Скоропадського й належить головному редакторові його спогадів Я. Пеленському. Він вважає, що гетьман був людиною двох культур – української і російської. З першою його пов’язувало родове походження та виховання, яке сформувало у нього територіальний патріотизм. Водночас П. Скоропадський був продуктом російської системи, для якого вирішальними були не культурно-етнічні моменти, а соціальне становище, кар’єра, входження до кола вищого імперського істеблішменту. Зречення Миколою II престолу автоматично звільнило П. Скоропадського від присяги. Однак роздвоєна ментальність залишилася і, як слушно зауважує Я. Пеленський, “безумовно, відіграла роль у подальших політичних рішеннях”, а відтак й політичних оцінках.

Ruslan Pyrih. GALICIA IN THE PERCEPTION OF HETMAN PAVLO SKOROPADS’KYI: MEMOIRS’ BASED RECONSTRUCTION

The article analyzes Pavlo Skoropads’kyi’s perception of the political representatives of Galician Ukrainians, their place and role in the national movement. It is argued that Hetman’s perception was determined by his double mentality.

Key words: Ukrainian State, Pavlo Skoropads’kyi, Galicia, Galician intelligentsia.